

Áttekintés a kelet-közép-európai nyelvi térségről

Nádor Orsolya: A kelet-közép-európai nyelvi térség

Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2023, 260 o.

Nádor Orsolya *A kelet-közép-európai nyelvi térség* című monográfiája eredeti vállalkozásként azt vizsgálja, hogy a földrajzi és történelmi értelemben vett Kelet-Közép-Európa nyelvi térségként is értelmezhető-e. A kötet központi kérdése pontosan ez (lásd a kötet 10. oldalán). A szerző átfogó, interdiszciplináris megközelítésben igyekszik összefoglalni a régióban élő népek és nyelveik történetét, nyelvtervezési folyamatait, valamint a nyelvhasználat társadalmi és politikai dimenzióit. A kutató fontosnak tartja, hogy – akár földrajztudományi, történettudományi, politológiai és kisebbségtudományi – előzetes kutatási eredményeket is felhasználva, a nyelvészet perspektívájából járuljon hozzá a régió alaposabb megértéséhez. Ennek megfelelően a kötet kiemeli a *dialektuskontinuum*, a *nyelvtervezés* és a *nyelvpolitika*, valamint a *kontaktológia* és az *areális nyelvészet* terminusokat mint olyan kulcsfogalmakat, amelyeket érdemes ismerni mindazoknak, aki ennek a térségnek a nyelvi folyamatait, etnikumközi kapcsolatait szeretnék megismerni és átlátni. A monográfia akár egyetemi tankönyvként vagy összefoglaló munkaként is használható: a szerző minden fejezet végén összegzést és kérdéseket ad, továbbá bőséges szakirodalmi idézetek és források találhatók benne (szemléltetőképekkel, térképekkel és gazdag bibliográfiával).

A munka több tematikus blokkba rendezett. Az első részek földrajzi és történelmi kontextust adnak: bemutatják a térség felfogásának, körülhatárolásának nehézségeit és változatait (földrajzi határok, közép-európai – kelet-közép-európai elnevezések, Kárpát-medence szerepe), valamint a nemzetállamok kialakulását, a birodalmak felbomlását és a nemzeti mozgalmak fonalát. A szerző hangsúlyozza, hogy Kelet-Közép-Európának nincs egyetlen, mindenki által elfogadott definíciója; mégis, a térségnek közös sajátosságai vannak, amelyek megértéséhez külön kutatói keret szükséges. Az ezt követő fejezetek az európai nyelvi sokszínűséget és a világ nyelveinek különböző kategóriáit tárgyalják (a veszélyeztetett nyelvektől a

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica 2026/1: 163–165.

nemzetközi, „híd szerepű” nyelvekig): a szerző a latin középkori és az újkori német, francia, orosz, angol nyelv szerepét hasonlítja össze, valamint bemutatja a dialektuskontinuum és a nyelvi tudatosság fogalmait. Itt – ahogyan Nádor Orsolya fogalmaz – „szigorúan tudományosan” ismerteti a nyelv váltás/nyelvcsere, a nyelvi identitás és a társadalmi kétnyelvűség jelenségeit is.

A könyv legnagyobb részét alkotó központi egység a kelet-közép-európai nemzeti nyelvek kialakulásának tárgyalása. Ebben fejezetenként, jól követhető módon mutatja be, hogyan jöttek létre a cseh, szlovák, lengyel, ukrán (és ruszin) irodalmi nyelvek, majd kitér a délszláv nyelvek (szerb, horvát, szlovén) sztenderd változatainak kialakulására. Emellett külön fejezet taglalja a térség egyetlen neolatin nyelvének, a románnak a kodifikációját (a vallási-kulturális különbségek és a *Scoala Ardeleană* szerepét), majd a magyar nyelv történetét a latin nyelvemlékektől a reformáció és a nyelvújítás korszakáig.

A nemzeti nyelvek után a szerző a területfüggetlen (anyagországgal nem rendelkező) nyelvek problémájával foglalkozik. Ezek olyan nyelvi közösségek, amelyeknek nincs saját anyaországuk, például a cigány (romani) nyelvek és a jiddis. Nádor Orsolya részletesen beszámol arról, hogy történelem során ezek a közösségek hogyan vándoroltak (asszimilációs veszélyek, diaszpórák), és hogy a nemzetközi szervezetek milyen egyezményeket (például az Európa Tanács által kiadott Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai nyelvek kartája) hoztak létre helyzetük javítása érdekében. Ezzel teljes lesz a bemutatás: a könyv érinti a többségi és kisebbségi, területi és nem-területi nyelvek egész spektrumát.

A kötet egyik legizgalmasabb része az, ahogyan az úgynevezett Ausbau- és Abstand-nyelvek koncepciójának segítségével a szerző felvázolja Kelet-Közép-Európa nyelvi szövetség jellegét. Nádor rámutat: a régió hivatalos nyelvei többségükben valamely szláv dialektuskontinuum tagjai (Ausbau-nyelvek), míg a magyar és a román nyelv különálló, Abstand-nyelvként lépett be a politikai térbe. Ez az elméleti keret segít értelmezni az egymáshoz hasonló nyelvtervezési és nyelvpolitikai folyamatokat és a közös identitásképző elemeket. A mű végkövetkeztetése világos és határozott: „*létezik nyelvi térség*” Kelet-Közép-Európa esetében. Nádor összegzésként hangsúlyozza, hogy a térség népeinek nyelvi önazonossága évszázadok óta központi kérdés, melyben a saját és a mások nyelvéhez való viszony erős identitásalelem. A hasonló történelmi tapasztalatok és a párhuzamos nyelvtervezési utak, az egymásra ható nyelvstratégiák bizonyítják: bár az itt beszélt nyelvek nem mind tartoznak azonos nyelvcsaládba, mégis *együtt* tárgyalhatók, mint egyetlen nagy közös térség nyelvei. Ezt a következtetést erősíti, hogy például a háborúk utáni határrendezések nyomán a mai Kelet-Közép-Európa népei nemcsak saját államukban, hanem más országokban kisebbségként is élnek – ez a tény pedig újabb közös nyelvi-politikai struktúrákat szült.

Nádor Orsolya munkájának tudományos értéke többek között abban áll, hogy hiánypótló módon rendszerezi és áttekinti a régió nyelvi folyamatait. Interdiszciplináris beágyazottsága révén a térséget nem csupán pusztán nyelvföldrajzi értelemben elemzi, hanem figyelembe veszi a történelmi-politikai, kulturális körülményeket is. A könyv megjelenése (a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó kiadásában, ingyenes online hozzáféréssel, lásd itt: <https://real.mtak.hu/194265/>) jól illeszkedik a nyelvészeti és közép-európai nyelvészeti szakirodalom műfaji hagyományaihoz: olvasmányos, mégis adatgazdag összefoglalóként szolgál a régió tanulmányozására. Recenzensként megemlíthetjük, hogy a kötet szerkezete nagyban segíti a kérdés iránt érdeklődő olvasók és az egyetemi hallgatók dolgát: minden fejezet végén kérdések, a főbb fogalmak, elméleti keretek összegzésre kerülnek, így a kiadvány tankönyvi használatra is alkalmas. Ugyanakkor a szerző az olvasmányosságra is ügyel – áttekintést nyújt a legfontosabb fogalmakról (például *dialektuskontinuum*, *Ausbau-nyelv*), és rövid idézetekkel gazdagítja, színesíti a szöveget.

Összességében Nádor Orsolya monográfiája jelentős tudományos eredmény: szintetizálja a régió belüli nyelvi interakciókról, nyelvtervezésről, kisebbségi és többségi nyelvviszonyokról meglévő kutatásokat, miközben új megvilágításba helyezi Kelet-Közép-Európa fogalmát. A könyv fő üzenete, hogy a térséget nyelviileg is egység jelzi, amit a hasonló identitásformáló nyelvi stratégiák és a nyelvek kölcsönhatásai igazolnak. Így a kötet úttörőnek tekinthető a *nyelvi térség* kritériumainak meghatározásában. A nyelvészeti és interdiszciplináris megközelítésekre épülő elemzés értékes olvasmány mindazok számára, akik a közép-európai régiót történeti és társasnyelvészeti aspektusból kívánják megérteni.

Vig Adrienn

Vig Adrienn. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológia Tanszék, MA-hallgató. Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, kutató. vig.adrienn.b21an@kmf.org.ua, ORCID: 0009-0007-6129-1533.

Віг Адрієнн. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ, кафедра філології, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науково-дослідний центр імені Антонія Годинки, дослідниця. vig.adrienn.b21an@kmf.org.ua, ORCID: 0009-0007-6129-1533.

Adrienn Vig. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian University, Department of Philology, MA student. Antal Hodinka Research Centre for Linguistics, researcher. vig.adrienn.b21an@kmf.org.ua, ORCID: 0009-0007-6129-1533.